

Pozitivní a normativní ekonomie

Je materiální rovnost společenskou hodnotou, kterou by vláda měla zajistit? Je materiální nerovnost a přerozdělování důchodu či bohatství ekonomickým tématem? Na to existují různé názory:

Rakouská škola vidí funkci vlády v zajištění institucí pro chod tržní ekonomiky, zejména vlastnických práv (protekcční – ochranná – funkce státu). Tato funkce je financována z daní. Rakouská škola je spjata s klasickým liberalismem 19. století a směřuje k minimalizaci vládních zásahů, tedy i daňového zatížení a přerozdělování. Kritizuje argumentaci pro přerozdělování na základě vyrovnání mezního užítku příjmů (utilitaristická argumentace – viz níže), protože hodnota, kterou jedinci přiřazují statkům je subjektivní a nesouměřitelná. Příjmy účastníků tržního procesu jsou spravedlivé, jsou dány mezním produktem každého zúčastněného faktoru. Proč je tedy přerozdělovat?

Ekonomie hlavního proudu chápe vládu a centrální banku jako organizace, které mohou ovlivňovat ekonomiku podle potřeb určitého stanoveného politického cíle. Sociálním cílem může být i snižování nerovnosti. Přerozdělování není problém, který primárně patří pod ekonomii. Pokud ovšem vláda přistoupí k přerozdělování, ekonomie poradí, jaké prostředky je možné použít a jaké budou dopady této politiky. V této souvislosti se zejména diskutuje tzv. substituční vztah mezi efektivností a rovností: vyšší zdanění bohatých a tedy schopnějších snižuje jejich motivaci a tedy efektivitu ekonomiky.

V postkeynesovské ekonomii je jedním z hlavních témat dopad rozdělení vytvořeného důchodu na produkci. Pokud pracovní síla obdrží příliš malý podíl, není dostatečná poptávka na trhu zboží a služeb. Pokud firmy obdrží příliš malý podíl, nemají prostředky na investování. Vláda tedy nemusí přerozdělovat důchod z etických důvodů, ale z důvodu ekonomické efektivnosti.

Teoretická ekonomie směřuje ve všech školách k tomu, aby byla [pozitivní ekonomii](#). Pozitivní ekonomie se nezabývá analýzou cílů, ale analyzuje prostředky, kterými je možné stanovený cíl dosáhnout. Pozitivní ekonomie se vyhýbá hodnotovým soudům, kromě jednoho: zvyšování materiálního bohatství a služeb je u jedince změna k lepšímu.

Jakmile se však teoretická ekonomie začne věnovat praktickým problémům, čili stává se aplikovanou ekonomii, nevyhne se hodnotovým soudům, posunuje se směrem k [normativní ekonomii](#).

Nerovnost

Nejprve se budeme věnovat tomu, jak se dá nerovnost graficky znázornit a změřit:

- ❑ Nerovnost znázorňujeme pomocí **Lorenzovy křivky** a měříme pomocí **Giniho koeficientu**.
- ❑ Konstrukce Lorenzovy křivky (Hayami: Development Economics):

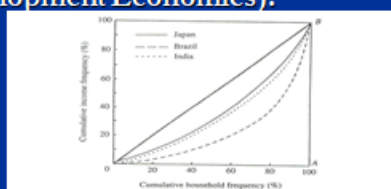
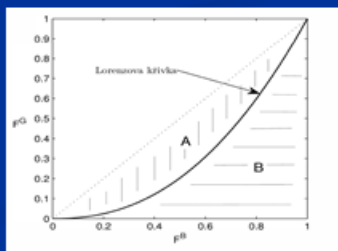

FIG. 7.1 Lorenz curves for Japan, Brazil, and India

TABLE 7.1 Cumulative shares of household incomes, by quintile class of household

Income-Size Class	Cumulative frequency from bottom (%)		
	India 1983	Brazil 1983	Japan 1979
I (Top)	100	100.0	100.0
II	80	58.7	37.4
III	60	36.7	18.6
IV	40	20.4	8.1
V (Bottom)	20	8.1	2.4
		0.31	0.54
			0.27

- ❑ Čím je Lorenzova křivka zahnutější, tím je v zemi větší nerovnost. V našem obrázku se jedná o příjmovou nerovnost, ale Lorenzova křivka se konstruuje i pro jiné typy nerovnosti, třeba nerovnost bohatství. Největší příjmová nerovnost je v Brazílii, menší v Indii a nejmenší v Japonsku.
- ❑ Giniho koeficient je dán podílem $A/A+B$, je v rozmezí nula až jedna a zvyšuje se s nerovností.

Zvyšuje se nerovnost s růstem životní úrovně? Vzhledem k tomu, že se životní úroveň v čase zvyšuje, můžeme otázku také položit jako: “Zvyšuje se nerovnost v čase?” Empirickou odpověď dává tzv. [Kuznetsova křivka](#), která má tvar obráceného U. Do 80. let minulého století to vypadalo tak, že s růstem životní úrovně se nejprve nerovnost zvyšuje, ale v určitém bodě se začne snižovat. V posledních desetiletích to ale vypadá tak, že se nerovnost zase zvyšuje.

Standardní postupem při zjištění empirického faktu je nejprve snaha nalézt teoretické vysvětlení a – pokud s faktem nejsme spokojeni (normativní prvek) - navrhnout vhodnou politiku. Příklad tohoto postupu dává [Thomas Piketty](#), jehož kniha se stala světovým bestsellerem.

Dostáváme se k normativní ekonomii. Diskutujeme jeden z možných cílů společnosti – dosažení rovnosti a nutně přitom používáme hodnotové soudy.

Rozdělení (distribuce) bohatství a příjmů je v kapitalistickém ekonomickém systému nerovnoměrné. Vláda může použít pro redistribuce bohatství a příjmů směrem k větší rovnosti některou z následujících politik:

- Zestátnění (znárodnění)
- Pozemková reforma
- Zdanění majetku
- Daně z příjmů a transfery

Má to dělat či ne?

[Etické přístupy k řešení nerovnosti](#)

Na webu je výborný kurz o [distributivní spravedlnosti](#): [Harvard Justice](#), ve kterém se (mimo jiné) procházejí následující etické přístupy k přerozdělování:

- [Utilitarismus](#)
 - Cílem je největší štěstí pro co největší počet. Štěstí měříme užitekem, předpokládáme klesající mezní užitek a možnost porovnání užitku mezi jednotlivci. Pak se dá celkový užitek zvýšit přerozdělováním až do bodu, ve kterém jsou všechny mezní užitky stejné.
- [Libertarianismus](#)
 - Důležitá je rovnost příležitosti, tj. neexistence diskriminace na trhu práce. Lidé jsou různí a mají různý přínos při výrobě určitého statku a tedy i různé příjmy da-

né mezním produktem. Život není spravedlivý v tom smyslu, že by každý měl mít stejný příjem (parafráze [Miltona Friedmana](#)).

- Není rozdíl mezi zdaněním a otrockou prací. Je jedno, jestli stát nutí k placení daní nebo k tomu, aby člověk nuceně pracoval pro stát (parafráze [Roberta Nozicka](#)).
- [Meritokracie](#)
 - Důležitá je nejen rovnost příležitosti, tj. neexistence diskriminace na trhu práce. Důležitá je „férová rovnost příležitosti“, čili to, že neexistuje diskriminace při tvorbě lidského kapitálu u jedinců, tj. např. diskriminace při přístupu ke vzdělání.
 - Příklad: Špičkoví lékaři a špičkoví sportovci si vysoké příjmy zaslouží (jejich příjmy jsou fér), protože museli na sobě tvrdě pracovat, aby se stali špičkovými lékaři či sportovci.
- [John Rawls \(1921 – 2002\) a „Spravedlnost jako férovost“](#)
 - V realitě vždy existuje diskriminace při tvorbě lidského kapitálu u jedinců, tj. fakticky vždy existuje diskriminace při přístupu ke vzdělání.
 - Spravedlnost ve společnosti je třeba posuzovat srovnáním se společností, která by vznikla na základě hypotetické smlouvy, ve které by zúčastněné strany byly pokryty „závojem nevědomosti“, tj. neměly by žádné informace ani o světě, ve kterém mají žít ani o svém postavení v tomto světě. Smlouvání za závojem nevědomosti znamená rovnost vyjednávacích pozic.
 - Pod závojem nevědomosti se domluvíme na dvou principech, které jsou lexikograficky uspořádané, tj. druhý se začíná uplatňovat až tehdy, když je uspokojen první.:
 - Rovná základní práva a svobody
 - Diferenční princip: rozdíly jsou povolené, jestliže jsou součástí systému, který je využívá ke zlepšení postavení těch nejchudších
 - Distributivní spravedlnost není o morálních zásluhách, je o oprávněných nárocích; nárocích, které jsou legitimní v rámci platných sociálních a právních institucí.

Pro doplnění přístupů probíraných v Harvard Justice je možné uvést ještě komunistický a socialistický přístup.

- [V komunismu](#) je všeho dostatek, práce je lidskou potřebou, a rozdělování je řízeno podle sloganu: „každý podle svých schopností, každému podle jeho potřeb“.

- [V socialismu](#), chápanému jako přechodné období ke komunismu, ještě existuje nedostatkost, existuje právo a povinnost pracovat a rozdělování je řízeno podle sloganu: “každý podle svých schopností, každému podle jeho práce”.

Uvedme několik dalších poznámek:

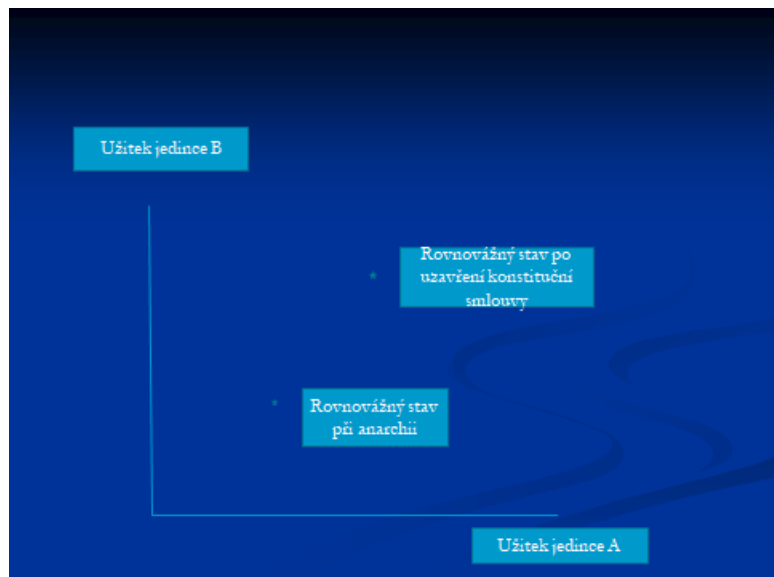
- Skutečná smlouva x hypotetická smlouva: Skutečné smlouvy jsou závazné, pokud je účastníci uzavřou dobrovolně a neodporují dobrým mravům (tj. přínos pro obě strany je srovnatelný). Oba body jsou napadnutelné:
 - Pokud mají vyjednávací strany různé vyjednávací pozice, nemusí souhlas znamenat férovost.
 - Přínosy často bývají obtížně měřitelné.
- Rawls tím, že vychází z hypotetické smlouvy, uzavřené pod závojem nevědomosti, řeší nerovnost vyjednávacích pozic.
- Utilitarismus x diferenční princip:
 - Pod závojem nevědomosti se nepřikloníme k utilitaristické argumentaci. V té nejso ošetřena základní práva.
 - Utilitarismus formuluje cíl dvěma způsoby: původně jako maximalizaci celkového užitku, později jako maximalizaci průměrného užitku. Rozdíl je v dopadu růstu obyvatelstva: ten může zvýšit celkový užitek a snížit průměrný užitek. Není rozdíl v tom, že v obou případech docházíme k úplnému vyrovnání příjmů.
 - Přerozdělování podle diferenčního principu nevede k úplnému vyrovnání příjmů, necílí na maximalizaci užitku, ale na postavení těch nejchudších.

[James Buchanan a Konstituční ekonomie](#)

Na počátku Konstituční ekonomie stojí [James M. Buchanan](#), který v roce 1986 dostal Nobelovu cenu za ekonomii. Konstituční ekonomie je jako vědní disciplína mezi sociální a politickou filosofií a ekonomii. Hledá odpovědi na dvě základní otázky: Dá se vznik státu vysvětlit optimalizačním chováním svobodných jedinců? Je rovnováha mezi svobodou a řádem udržitelná?

Stát vznikne konstituční smlouvou z přirozeného řádu optimalizačním chováním jedinců,

kteří chtějí minimalizovat náklady agrese. Je dohodou o výchozích individuálních právech, způsobu rozhodování sporů a donucovacím mechanismu. Před konstituční smlouvou je stav anarchie. Jedinci mají přístup k určitému množství nedostatkových statků, existuje přirozený (český filosof Jan Sokol by řekl klovací) řád (ve smyslu předvídatelnosti). Mezi náklady jedinců patří náklady na útok a obranu. Na obrázku je jednoduchý model pro dva jedince. Pokud mezi sebou uzavřou konstituční smlouvu, čili založí společenství, ušetří náklady na útok a obranu a užitek obou se zvýší. Nerovnost existuje v přirozeném řádu i v konstitučním řádu, protože jedinci se liší v preferencích, schopnostech i situačním kontextu. Na rozdíl od hypotetické smlouvy Johna Rawlse Buchanan počítá s rozdílnými vyjednávacími pozicemi.

Stát zajišťuje rozhodování sporů a donucovací mechanismus – tzv. protekční (ochranná) funkce státu. Spory vznikají v těch oblastech života společnosti, ve kterých nejsou jasná individuální práva. Individuální práva jsou obecně jasná v často opakovaných společenských situacích. Individuální vlastnická práva bývají jasná u směny soukromých statků, bývají nejasná u „commons“ (smíšených statků) a veřejných statků. V těch oblastech života společnosti, kde jsou individuální práva jasná, kde se jedinci navzájem respektují a tolerují, je teoreticky možný řád bez zasahování státu.

K analýze se používá [Věžňovo dilema](#).

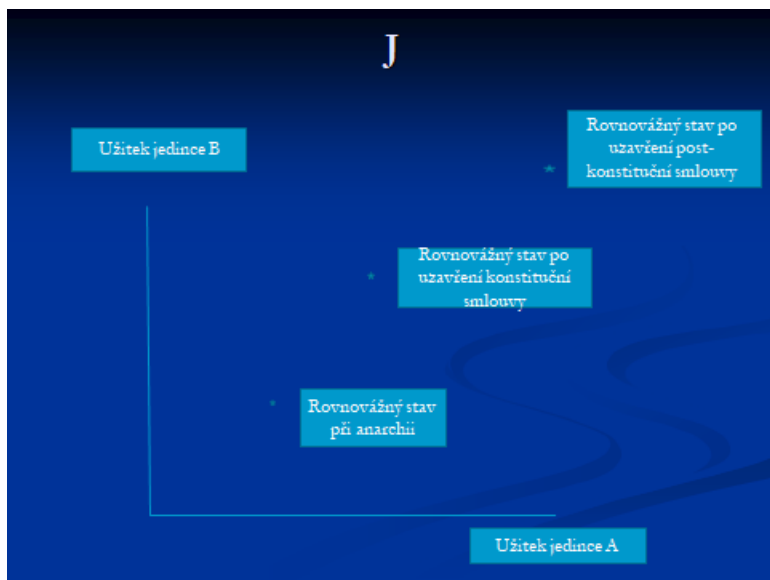
- I když jsou práva jasná, může existovat motivace k porušení smlouvy.
- [Věžňovo dilema](#) je jedním z nejdůležitějších herních modelů ve společenských vědách, pomocí kterého se tento problém analyzuje

		A	
		Dodržet smlouvu	Porušit smlouvu
B	Dodržet smlouvu	20	100
	Porušit smlouvu	0	6

Smlouva se dodržuje, pokud jsou oba účastníci čestní, pokud se hra opakuje nebo pokud existuje soudce a je známý přiměřený trest za porušení.

Společnost není tvořena pouze dvěma hráči. Hodně „her“ se neopakuje a ne všichni jsou čestní. Stát je řešením tohoto problému. Individuální svoboda ve stavu anarchie je substituována za bezpečnější řád zajišťovaný státem. Ten musí být z hlediska smluvních stran externí.

Jedinci mohou dále zvýšit svůj užitek postkonstituční smlouvou, ve které se domluví o pravidlech směny soukromých statků, užívání „commons“ a zajištěním veřejných statků.

Zajišťování veřejných statků je obsahem tzv. produkční funkce státu. Pouze jednomyslná domluva o veřejných statcích je Paretoovsky efektivní (společnost je v Paretovském optimu). Při vyšší počtu jedinců není jednomyslnost prakticky dosažitelná, proto se používá většinové hlasování.

Současné státy vykonávají obvykle tři základní funkce: protekční, produkční a distribuční. Vládnutí postupně bobtná, tzv. Wagnerův zákon je empiricky zjištěná pozitivní korelace mezi růstem HDP na hlavu a relativním podílem veřejného sektoru (měřeného podílem státních výdajů na celkovém HDP).

Demokracie a ekonomie

Přečtěte si o konkurenční teorii demokracie Josepha A. Schumpetera.

Další doporučené informační zdroje

Khanova škola, Makroekonomie (Národní příjem a nerovnost – 10 minut)

Ian Shapiro and his Yale open course „Moral Foundations of Politics“: celý kurz je vynikající, ale třeba se podívejte jen na <https://www.youtube.com/watch?v=IjkSYwYfgFo> Democracy and majority voting.